

J. A. KOMENSKÝ 1938—1954

Bibliografická studie

Dr JOSEF BRAMBORA, kabinet pedagogiky ČSAV, Praha

I. Bibliografie

Za poslední období nevyšla žádná souhrnná samostatně publikovaná bibliografie Komenského díla ani prací o něm. Komenského díla (ale jen česky psaná, neanonymní) jsou zachycena v Knihopise českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století abecedně s podrobnými údaji knihopisnými, knihtiskářskými a knihovnickými (v které knihovně a pod kterou signaturou jsou jednotlivá díla zachována). Životopisnou a hodnotící charakteristiku sem napsal Josef Hendrich. Je to — spolu s revisí materiálu — jedna z posledních Hendrichových komeniologických prací, ne právě zdařilá. Pro ten nedostatek úplné bibliografie podržují nadále svou cenu bibliografie starší: Čeňka Zíbrta v bibliografii české historie, v Jakubcových Dějinách literatury české a v monografii Novákově-Hendrichově. Partie o Komenském v Zíbrtově Bibliografii je vlastně dílo Josefa Volfa, soupis děl Komenského je uspořádán abecedně, ale hesla jsou někdy volena hodně široce, literatura o Komenském je řaděna zčásti abecedně, zčásti chronologicky v několika soustavách; to vše způsobuje, že tento rozsáhlý soupis s více než patnácti tisíci čísly je velmi nepřehledný. Přehled literatury o Komenském v Jakubcových Dějinách není uspořádán — poněvadž to není příručka jen bibliografická — podle schemat bibliografických, ale je velmi cenný přesným a přísným hodnocením. Hendrichova bibliografie v monografii J. V. Nováka z roku 1932 je uspořádána chronologicky. Společnou nevýhodou všech těchto soupisů je fakt, že nemohly zaznamenat žádný z pozdějších důležitých nálezů, jimiž byla naše znalost Komenského díla rozšířena o poznání několika desítek prací (nálezy leningradský, halský a londýnský).

Po jednotlivých obdobích, periodicky, sledovaly literaturu o Komenském v tomto období jen Bibliografie české historie a Bibliografie prací filologických a linguistických II. Literatura. Bohužel vyšlo z obou těchto bibliografií jen po jednom svazku, ostatní sebraný materiál čeká na vydání.

Svou bibliografii z monografie, kterou dokončil z pozůstalosti J. V. Nováka, Josef Hendrich přepracovával a doplňoval. Toto nové zpracování je zachováno v Hendrichově pozůstalosti, ale dočasně je nepřístupné. Na jeho základě, ale se zcela změněnou strukturou a s rozšířeným posláním vypracoval svůj nový bibliografický soupis (Knižní dílo J. A. Komenského) Josef Brambora v podobě tabulární na principu abecedním. — Týž autor hodlá zpracovat Bibliografii Komenského bibliografií.

Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století. Redigoval Dr Zdeněk Tobolka. Díl II. Tisky z let 1501—1800. Část IV. Písmena K—L. Č. 3642. Stran 376. Praha, Komise pro knihopisný soupis českých a slovenských tisků až do konce XVIII. století. 1

Zíbrt, Čeňk: Bibliografie české historie V (Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1910—1912), č. 17324 až 30638. 2

Jakubec, Jan: Dějiny literatury české I (Praha, Laichtner 1929), s. 817 až 871. 3

Novák, Jan Václav — Hendrich, Josef: Jan Amos Komenský, jeho život a spisy (Praha, Dědictví Komenského 1932). Soupis prací Komenského s. 688—709. 4

Brambora, Josef — Grund, Antonín — Vodička, Felix: Bibliografie československých prací filologických a linguistických za rok 1935. Část II. Literatura (Praha, Česká akademie věd a umění 1938), č. 1724—1753. 5

Soupis literatury za další léta (Brambora 1936, Bitnar a 1937-1938 a v období okupace, členové LHS za léta 1945 a dále) v rukopise. 6

Jonášová - Hájková, Stanislava: Bibliografie české historie za léta 1937—1941 (Praha, Historický klub 1951), č. 5482 (přes 150 záznamů) a 372, 3260, 3308, 3341, 3584, 3922, 4266, 4861, 4983, 5171, 5464, 8470, 8876. 7

Brambora, Josef: Knižní dílo J. A. Komenského. Stran 160. Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1955. 8

II. Sborníky

Český periodický sborník shromažďující materiál k poznání života a spisů J. A. Komenského — Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského — přečkal první světovou válku mnohem úspěšněji než podnik, jehož měl být jen doprovodem a podporou, totiž edice Veškerých spisů Jana Amose Komenského. Vycházel totiž Archiv mnohem pravidelněji než Veškeré spisy. Těch vyšel totiž za první republiky jenom svazek X., XVIII. a znovu polovina svazku IV., kdežto Archiv měl — pili a příčinlivostí Jána Kvačaly — materiálu stále dost, takže až bylo nutno vydávání přibrzdit (sr. Archiv X, 48 »Návestie«). Na sklonku první republiky vyšel sv. XIV (red. Hertvík-Jarník), za okupace jen sv. XV, ač bylo materiálu na další dva svazky. Charakteristiku celkového profilu Archivu viz v článku Josefa Brambory: »Nad patnácti svazky Archivu«, Slovesná věda IV 1951, 4—5 (15. ledna), 246—249.

Německý komeniologický časopis, orgán »Komenského společnosti«, který z počátku vycházel jako měsíčník (»Monatshefte der Comenius-Gesellschaft«), pozbyl po první světové válce svého významu. Druhý časopis, který Comenius-Gesellschaft vydávala s titulem Comenius-Blätter für Volks-erziehung jako doplněk hlavního, vědeckého svého orgánu a který byl určen pro praktické uplatňování Komenského pedagogických idejí, nebyl u nás dosud probádán a není ani uchován v úplnosti. Vůbec pak snad u nás zůstalo nepovšimnuto třetí periodikum německé Společnosti Komenského, totiž Vorträge und Aufsätze aus der Comenius-Gesellschaft, ačkoliv vycházelo v nakladatelství Eugena Diederichse (kam počínajíc 17. ročníkem 1908 přešly i Monatshefte der Comenius-Gesellschaft) a před první světovou válkou dosáhlo snad více než dvaceti ročníků.

Je s podivem, že se u nás teprve roku 1942 přikročilo k vydání velkého jubilejního sborníku (na oslavu 350. výročí Komenského narození), v době, kdy nebylo možno volit autory podle potřeby, nýbrž jen podle možnosti, a ani všechna navržená témata nemohla být do sborníku pojata, poněvadž by byly příspěvky o nich musily podstoupit příliš důkladné úpravy a škrty. Proto druhé vydání sborníku v roce 1947 vyšlo rozšířeno o tři příspěvky (je mezi nimi i příspěvek Zdeňka Nejedlého). Zahraniční velký sborník The Teacher of Nations z r. 1942 zůstal dosud nepřístupný. b

Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského.

Svazek 14. Památce prof. Dr. Stanislava Součka, redaktora Veškerých spisů J. A. Komenského, věnují jeho ctitelé a vydavatelstvo. Uspořádal Hertvík Jarník. Brno, Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě 1937 (dotištěno 12. března 1938). Stran 233. 9

Sešit 15, věnovaný Josefu Krumpholcovi k jeho sedmdesátinám 19. října 1940 za zásluhy o vydávání Veškerých spisů Jana Amose Komenského. (Jako redaktor uveden Josef Hendrich.) Brno, Vydavatelstvo Veškerých spisů J. A. Komenského, 1940. Stran 120. 10

Jan Amos Komenský. Uspořádal Jiří Václav Klíma. Stran 228. Praha, L. J. Peroutka, 1942. 11

Jan Amos Komenský. Uspořádal Jiří Václav Klíma. Stran 280. Praha, L. J. Peroutka, 1947. 12

III. Vydání spisů Komenského

Vydání souboru všech spisů, záslužný svépomocný podnik moravského učitelstva, po první světové válce vážlo, až krátce před okupací uvázlo docela. Posledním vydaným svazkem byl polosvazek IV, obsahující nové vydání latinské Didaktiky a latinského Informatoria (Schola infantiae). Odůvodnění změněného způsobu vydání podali Josef Hendrich a Jiří V. Klíma v Archivu pro bádání VII (1924), 67 («K novému vydání IV. dílu Veškerých spisů Jana Amosa Komenského»). Českou Didaktiku a Informatorium měl vydat J. V. Klíma, za okupace připravovali vydání i Bohuslav Havránek a Bořivoj Novák. V obnovených Veškerých spisech je z obojího materiálu vydá Josef Brambora. Celý původní program Veškerých spisů přetiskl Josef Brambora v Pedagogice II, 1952: č. 3—4 (červen, 177—178, »Pro lepší poznání a využití díla Komenského«, 169—183). Vydání Veškerých spisů přechází nyní na Československou akademii věd, resp. na její komisi pro studium a vydání díla J. A. Komenského, jež ze svých členů vytvořila redakci v tomto složení: akademik Otokar Chlup, akademik Antonín Salač, Dr Josef Brambora, doc. Dr Antonín Škarka.

Vedle akademického a učitelského souborného vydání všech spisů byly vydávány i menší popularisační soubory prací Komenského. Vydávalo je nakladatelství Dědictví Komenského. To v této tradici pokračuje a zahájilo novou řadu pětisvazkového souboru vydáním prvního svazku o vánocích 1951 (s názvem Didaktické spisy), jenž zahrnuje Didaktiku, Didaktiku analytickou, Informatorium, Ráj český a Navrzení krátké (úvod Ondřeje Pavlička). Některé práce Komenského, které pro toto vydání nově překládá, otiskuje Jaromír Kopecký v Pedagogice. Několik drobnějších prací pro různé časopisy přeložila Vlasta Tatána Miškovská.

Uvažuje se o dárkovém bibliofilském vydání řady menších pedagogických prací. Jako první vyjde sborníček »V y c h o v a t e l n á r o d ů« (Komenského úvahy o přetvoření společnosti) na jaře 1955 v SPN. Za poslední léta vyšly mnohé spisy Komenského ojedinele, mimo soubory, leckteré několikrát, tak zvláště Labyrint, Kšaft, Informatorium, Analytická didaktika, a konečně se též začalo s vydáváním jeho prací pansofických, jež po staletí byly pokládány za ztracené. Seznam vydání těchto jednotlivých děl je uspořádán chronologicky. c

Jana Amose Komenského Veškeré spisy. Svazek IV, oddíl 2. Didaktika velká. Informatorium školy mateřské. Vydání druhé. Uspořádal Dr Josef Hendrich. Stran 327. Brno 1938. 13

Komenský, Jan Amos: Didaktické spisy. Upravil František R. Tichý. Knihovna pedagogických klasiků, nová řada, sv. 1. Praha, Dědictví Komenského, Státní pedagogické nakladatelství, 1951. Stran 402. 14

Anděl miru. Přeložil Josef Hendrich. Hlasy otců, sv. 2. Str. 82. Praha, Kalich, 1937. 15

Labyrint světa a ráj srdce. Vyd. Miloslav Novotný. Str. 223 + 1. IV. Praha, Kvasnička a Hampl, 1937. 16

- Tajná řeč Nathanova k Davidovi. Vyd. Josef Hendrich. Str. 52. Praha, Kalich, 1937. 17
- Kšaft umírající matky Jednoty bratrské. Str. 25 + II. Uherské Hradiště, Skupina moravských knihomilů, 1938. 18
- Kšaft umírající matky Jednoty bratrské. Úvod a poznámky napsal Rudolf Schams. 2. vydání (u firmy Laichter). Světla, sv. XI. Stran 67. Praha, Laichter, 1939. 19
- Listy státníkům a přátelům. Vyd. Josef Hendrich. Hlasy otců, sv. 4. Str. 61, Praha, Kalich, 1939. 20
- Komenský maminkám. (Informatorium školy mateřské.) Do nové češtiny přepsala Leont. Mašinová. Str. 85 + VII. Praha, KSML (YMCA), 1940. 21
- Poselství Jednoty bratrské o vzácném statku jednoty, rádu, bázně a poslušnosti. Vyd. Josef Hendrich. Úvod napsal F. M. Bartoš. Hlasy otců, sv. 5. Praha, Kalich, 1940. 22
- Kšaft umírající matky Jednoty bratrské. Str. 68 + III. Praha, Jaroslav Picka, 1940. 23
- Kšaft umírající matky Jednoty bratrské. Vyd. František Kréma. Str. 44 + III + 3 přílohy. Praha, Klub zaměstnanců Léčebného fondu. 1940. 24
- Labyrint světa a ráj srdce. Dozor nad tiskem měl a poznámky připojil Vladimír Šmilauer. Stran 170 + IV + 11 obr. příloh. Praha, Solc a Šimáček, 1940. 25
- Labyrint světa a ráj srdce. Růžový palouček, sv. 3. Stran 193. Praha, Fr. Strnad, 1940. 26
- Labyrint světa a lusthaus srdce. Vydal Josef Brambora. Doslov J. B. Capek («Poutník dvou světů».) Ráj knihomilů, sv. 1. Str. 176. Praha, ELK. 1941. 27
- Přemýšlování o dokonalosti křesťanské. Brno, Českobratrské knihkupectví, 1941. 28
- Stručná historie církve slovanské. Přeložil, úvodem a poznámkami opatřil Josef Hendrich. Odkaz minulosti české. Sv. 7. Stran 114. Praha, Melantrich, 1941. 29
- Orbis pictus. Svět v obrazech. Vydali Josef Hendrich, Fr. Oberpfalcer. Str. 254, Praha, Borový, 1941. 30
- Orbis sensualium pictus. Svět v obrazech. Jubilejní přetisk prvního vydání. Vydal Antonín Dolanský. Růžový palouček, sv. 8. Str. 329 + II. Praha, Fr. Strnad, 1942. 31
- Sto listů Jana Amosa Komenského. Vybral, latinské přeložil a poznámkami doprovodil Bohumil Ryba. Sloupová pamětní kniha I. Str. 398 + II. Praha, Laichter, 1942. (Vyšlo až 1945.) 32
- Pres Boží. K tisku upravil Bohuslav Souček. Pravda Páně vítězi, č. 1. Str. 20. Brno, Českobratrské knihkupectví, 1945. (Třetí vydání, první dvě vyšla někdy za okupace.) 33
- Kšaft umírající matky Jednoty bratrské. Pravda Páně vítězi, č. 2. Stran 32. Brno, Českobratrské knihkupectví, 1945. 34
- Počátkové čtení a psaní. Přeložil Josef Hendrich. Str. 40. Praha, Státní nakladatelství, 1946. 35
- Didaktika analytická. Přeložila H. Businská. Ozvěny, Knižnice filosofická a sociologická, sv. 1. Úvod napsal Bohumil Ryba. Str. 112. Praha, Samcovo knihkupectví, 1946. 36
- Analytická didaktika. Nově přeložil, úvodem a výkladem opatřil E. Capek. Stran 110 + II. Praha, Státní nakladatelství, 1947. 37
- Škola na jevišti. Přeložil (část IV. a V.) Josef Hendrich. Pedagogické krasobraní, sv. 1. Stran 120. Brno, Komenium, 1947. 38

- Didaktika velká. Z latiny přeložil Augustin Krejčí. Vydání třetí. Překlad revidoval a úvod i poznámky napsal Josef Hendrich. Stran 252. Brno, Komenium, 1946. 39
- Labyrint světa a ráj srdce. Vydal, úvodem a poznámkami opatřil František Tichý. Stran 256. Praha, Kalich, 1948. 40
- Labyrint světa a ráj srdce. Upravil, poznámkami a úvodem opatřil J. V. Bečka. Str. 205 + III. Praha, Státní nakladatelství, 1948. 41
- Vševýchova. (Pampaedia.) Přeložil (a úvodem a poznámkami opatřil) J. Hendrich. Str. 269 + III. Praha, Státní nakladatelství, 1948. 42
- Všenáprava. (Panorthosie.) Všeobecné porady o nápravě věci, část šestá. Přeložil, poznámky a doslov napsal Josef Hendrich. S úvodem Otokara Chlupa («Všenápravou k jednotě lidstva.») Stran 384 + IV. Praha, Orbis, 1950. 43
- Prastaré obecně křesťanské náboženství. Katechismus. Z německého originálu »Die uralte Christliche Catholische Religion« po prvé do češtiny přeložil, úvodem a poznámkami doprovodil Rudolf Řičan. Stran 65 + VII. Praha, Kalich, 1952. 44
- Dva spisy vševědné. Two pansophical Works. I. Praecognita — II. Janua rerum, 1643. Vydal G. H. Turnbull. Anglické texty přeložila T. V. Miškovská. Filosofická bibliotéka, řada I., číslo 12. Stran 170 + II. Praha, Česká akademie věd a umění ve Státním nakladatelství učen-
nic, 1951. 45
- Obnova církve. (Haggaeus redivivus.) K vydání připravil a poznámkami doprovodil Bohuslav Souček. Předmluvu napsal Josef Lukl Hromádka. Stran 134 + II. Praha, Kalich, 1952. 46
- Informatorium školy mateřské. Upravil, úvodem a poznámkami opatřil F. R. Tichý. Stran 58 + II. Praha, Státní pedagogické nakla-
datelství, 1952. 47
- Historie o těžkých protivenstvích církve české. Úvodem (a poznámkami) doprovodil Miloslav Kaňák. Korigoval (a Poznámku vydavatelskou připojil) František Šimek. Stran 253 + III. Praha, Blahoslav, 1952. 48
- Duchovní písně. K vydání připravil Antonín Škarda. Živý odkaz domova. (Knihovna národních klasiků.) Sv. 17. Stran 521 + VII. Praha, Vyšehrad, 1952. 49
- Labyrint světa a ráj srdce. Prekladateľ Július Lenko. Ilustrátor Ján Konúpek. Stran 191 + IX. Tranoscius, 1952. 50
- Didaktika J. A. Komenského. Vybrané kapitoly z České a Latinské Didaktiky. Úvod Josef Brambora. Životopisem, výkladem díla, poznámkami i slovníčkem opatřil F. R. Tichý. 51
- Moudrost starých Čechů, za zrcadlo vystavená potomkům. Text k vydání opatřil, předmluvou, poznámkami a rejstříkem opatřil František Svejkovský. Živá díla minulosti, sv. 4. Stran 204 + IV. Praha, Státní nakla-
datelství krásné literatury, hudby a umění, 1954. 52
- Boj Michala a anjelů jeho s drakem a anjely jeho. Vydal (jako textovou přílohu svého článku »J. A. Komenského spisek o andělích«, LF II [LXXVII] 1954 : 1. [červen], 76—102) František R. Tichý, Listy filo-
logické II, 1954 : 91 — 100. Též zvláštní otisk. 53
- Seznam překladů Komenského spisů do cizích jazyků bude asi hodně ne-
úplný a nepřesný, protože mnohé z nich jsou u nás nedostupné, u jiných ani
nevíme o jejich existenci (táž situace je s cizími monografiemi a studii
o Komenském).
- Nejvíce byl překládán Komenský do ruštiny. Na začátku druhé světové
války vyšlo trojsvazkové vydání A. A. Krasnovského, péči téhož badatele

a s jeho statí a poznámkami byl 1947 vydán překlad spisu Matcrinskaja škola (v překladu D. N. Korolkova), Moskva, Gosudarstvennoje učebno-pedagogičeskoe izdatel'stvo ministerstva prosveščenija RSFSR 1947 (str. 104). Rovněž gruzinská akademie věd vydala jako první svazek Komenského spisů (Rceuli pedagogiuri tšzulebani, tomi I: Didi didaktika (překlad Iv. Kvadžadzise a Iv. Nižaradza). Str. 374 + 2. Tbilisi, Sakharthvelos SSR pedagogikur mecnierebatha institutis ghamomcemloba s předmluvou D. Lorthkhiphanidzeho (podle ruských předpisů je u nás běžné přepisovat jeho jméno v podobě Lordkipanidze). Nejpodrobnější přehled všech překladů Komenského do ruštiny podává Anna Cisařová-Kolářová v časopise Pedagogika, III (1953). — Podrobný úplný soupis připravuje Státní pedagogická knihovna v Brně.

Do angličtiny byla přeložena Cesta světla (The Way of Light), s úvodem E. T. Campagnace. 234 s. Liverpool, The University Press, 1936.

Do rumunštiny bylo přeloženo Informatorium Milanem P. Sesanem s titulem Scoala maternă (Bukurešť 1937) a v němčině s titulem Die Mutterschule, vydána Dr K. Würzburgrem (»mit möglichster Treue in unser gegenwärtiges Deutsch übertragen«, s. V.), Zwingli-Bücherei 31, stran 80, Zwingli-Verlag Zürich, 1945.

Do cikánštiny Antonínem Danielem přeložena Pravidla života. (Rukopis je uložen v Museu Komenského v Unerském Brodě (sr. čl. Fr. Polanského v Učitel'ských novinách, IV, 1954 : č. 30—31 (3. VIII.).

Velká Didaktika byla György Gerébem přeložena do maďarštiny pod názvem Nagy oktatástana (forditotta bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Geréb György, str. 427, Budapest, Akadémiai kiadó, 1953). Kniha je opatřena přílohami, stočtrnáctistránkovým úvodem »A haladó polgárság nagy pedagógusa«, s bohatým seznamem literatury (přes 60 spisů; z české literatury: Archiv, Cipro, Hendrich, Jakubec, Kvačala, Patera, Pavlik, Popelová), ruským, německým a anglickým résumé. Úvod vyšel též jako separát (viz zde č. 74a).

V roce 1946 vyšla Didaktika italsky ve výboru Giovannioho Galò v edici Scholae et Vitae (Padova, C. E. D. K. M. 1946) str. XXXVI + 200.

Na jaře letošního roku vyšel v Paříži první francouzský překlad Velké didaktiky. Dosud je v Praze nedostupný. Viz referát V. T. Miškovské v Učitel'ských novinách, roč. V, č. 12.

Posledním překladem je slovenský překlad Miloslava Okála. Vyšel s titulem Velká didaktika (Bratislava, Slovenské pedagogické nakladatel'stvo 1954).

IV. Monografie o Komenském.

V posledním období nevyslo žádné syntetické dílo o Komenském, jež by bylo s to překonat a nahradit dosud nejinstruktivnější knihu o něm, monografii Novákovu, kterou připravil ke Komenského jubileu 1920 a kterou po jeho smrti musil dokončovat a doplňovat Josef Hendrich (o jeho bibliografickém doplnění Novákovy knihy viz výše, a a 4). Nováka stihl (jako Zoubka, jako Součka, jako H. Jarníka a jako Hendricha) stejný osud — odešel od nedokončeného díla. Sám v samých začátcích literární činnosti dokončoval rozpracovanou knihu o Komenském z pozůstalosti F. J. Zoubka a na konci života, téměř zcela vyplněného pracemi z oboru komeniologie, nemohl své životní dílo dokončit. Ani Kvačala — i když mu osud dopřál vydat několik syntetických prací (1892 německy, 1903 a 1904 německy, 1914 německy a slovensky, dva české překlady tohoto zpracování (Klimův a Augenthalerův) k jubileu 1920, druhé slovenské vydání 1921) — nenapsal závěrečné hodnocení v době, kdy se vrátil do vlasti. Rovněž Hendrich nezanechal velké dílo syntetické a je tragické, že ze souhrnných prací budou více citovány a kladně přijímány jeho práce mladší než pozdní (J. A. Komenský 1947.

Comeniana 1951). Přednosti Hendrichovou ovšem byla analýsa a kritika, ne syntéza, a proto nejcenějším pozůstatkem jeho činnosti jsou přehledné komeniologické příspěvky faktografické a dokumentární, recensní a kritické v rozmanitých časopisech odborných i populárních. Bohužel tato bohatá žemě není doceněna, ba ani úplně obsáhnuta bibliograficky. V sborníku k Hendrichovým šedesátinám tyto příspěvky téměř do jednoho chybějí (většinu jich, asi třicet, vypočítal Josef Brambora v recenzi sborníku v *Pedagogické revui*, II, 1948: č. 4–6 (10. X.), 261–262). Je škoda, že nevyšel velký životopis Komenského, jímž se Hendrich za okupace účastnil soutěže Svazu knihkupců a nakladatelů na dílo o Komenském. Dobrou pomůckou je Hendrichův výbor Jan Amos Komenský ve světle svých spisů, instruktivně uvádějící čtenáře do Komenského světa i na základě méně známých spisů. J. V. Klima kromě sborníku (viz b a 10, 11) vydal i drobný životopis Věčně živý Komenský, dobře informující o Komenského životě i jeho životním díle. Několik souhrnných prací v poslední době napsal E. Čapek, známý předtím jako soustavný sledovatel otázek středoškolské reformy a školský statistik. První práce vyšla německy, později ji Čapek rozšířil a přepracoval s názvem Komenský vychovatel, vypracovav mezitím drobný souhrnný životopis pro sbírku Kdo je, velmi příznivě recenzovaný časopisem Sovetskaja pedagogika. Spis Komenský vychovatel je ve zcela přepracované podobě připraven k vydání s titulem Výchovný odkaz J. A. Komenského. Zatím vyšly cyklostylované jedna Čapkova přednáška o mírovém úsilí Komenského a jeden učebný kurs.

Kniha Jaroslava Pasovského o Komenském bývá v intencích nakladatele zařazována do beletristických knih o Komenském, ne však právem (Hendrich: »Není to naprosto román, jak vykládá nakladatelská záložka, nýbrž životopis Komenského. Autor si nic nevymýšlí, nýbrž líčí osudy Komenského podle pravdy a na základě pramenů.«). Autorovo stilistické úsilí povyšuje tuto monografii nad běžnou úroveň. Monografie Rudolfa Stránského je ve srovnání s knihou Pasovského méně spolehlivá. Autor mnoha článků o Komenském a několikanásobný vydavatel jeho děl F. R. Tichý napsal za okupace velký spis o Komenském (dosud v rukopise) a vydal obrazovou publikaci o Komenském. V souvislosti s četnými monografickými studii časopiseckými i v knihách vznikla menší brožura Kamila Krofky o Komenském jako dovršiteli husitské tradice.

Nejvýznačnější reprezentant soudobého pedagogického ruchu v Československu Otokar Chlup kromě časopiseckých článků napsal i velkou studii o filosofii Komenského jako doprovod výboru z filosofických prací Komenského a menší knížku pro informaci ciziny (obě dosud v rukopise). Autor tohoto soupisu kromě studií o dvou složkách Komenského pedagogiky (vychovatelnost, výchova k práci) zamýšlí napsat celkový hodnotící portret s názvem »Komenský muž touhy, ale člověk tohoto světa«.

Smetánkova knížka se snaží o lidové podání a upozorňuje na některé méně známé detaily.

Velkou skupinu literatury o Komenském zaujímají knihy beletristické. Starší literaturu zhodnotil Miloslav Hýsek (nejcenější je drama Jana Peříška), nověji přibýly práce L. Mašínové, J. B. Čapka a nejrozměrnější, ale také nejplytčejší Rudolfa Eliáše. Episodicky vystupuje Komenský v Čarodějkách z Fulneku Václava Fryčka, v románu V. Vaňka. Země krvácí, země kvete a v Podivuhodných příbězích o dobrodružstvích Jana Kornela. Vyšel i rozsáhlý německý román Hanse Künkela *Das Labyrinth der Welt* (srov. posudek Josefa Brambory v Slezském sborníku 52 1954: č. 4 (březen 1955), 571–576).

Velmi potěšitelné je, jak v posledních letech stoupl počet vědeckých knih vydaných v cizině, jež jsou zcela věnovány Komenskému. Druhým potěšitel-

ným faktem je, že jejich úroveň je často velmi vysoká, nepřináší jen nejzákladnější, prvopočáteční informace pro cizí čtenáře, nýbrž že leckdy upozorňují na nová fakta, přinášejí nová hodnocení, takže znamenají obohacení našeho bádání o Komenském.

Nejpočetnější jsou nové studie sovětské. Na některé bylo upozorněno už v oddíle III. Gruzínský badatel D. O. Lorthkhiphanidze, žák E. N. Medynského, vydal knižní studii o Didaktice r. 1939 v gruzínštině, 1941 v ruštině a 1949 v obou variantách v opraveném a rozšířeném vydání (první vydání jsou v ČSR těžko dostupná). Vydavatel Komenského Archip Alexejevič Krasnovskij po obsáhlých úvodcích k jednotlivým spisům Komenského soustřeďoval své badatelské úsilí k vydání monografie o Komenském, ale než mohl dokončit poslední práce, zemřel. Kniha vyšla až z jeho pozůstalosti, bohužel nekorigována.

Maďaři věnovali velkou pozornost činnosti Komenského, nejen v době nejnovější, ale už v první polovině XIX. století (srov. článek Josefa Brambory Maďarská literatura o Komenském, Pedagogika, IV, 1954: čís. 5—6, psaný na základě knihy Bakosovy). Dobře o tom poučuje důkladný soupis Bakosův. Zájem o Komenského v Maďarsku stále vzrůstá. Svědčí o tom studie Gerébovy (viz č. 75 a d) a nejnovější kniha Mihálye Vaszkó Komenský Amós János Világ nézete és pedagogiája, vyšla v létě 1954.

Kniha polského badatele Świebického, vyšlá ve Švýcarsku, není seriózní prací (srov. recenzi Josefa Hendricha v Pedagogické revui, I, 1947: č. 6—7 (10. V.). Práci o Komenském chystá prof. vratislavské university Jerzy Pogonowski.

I v Německé demokratické republice je nově oživována tradice Komenského, byla obnovena Komenského knihovna v Lipsku a prof. Robert Alt vydal monografii o Komenském, důsledně vybudovanou na marxistické poučce o závislosti nadstavbových jevů na změnách hospodářské základny.

Z prací západních autorů nejvíce obohatily naše znalosti o Komenském práce profesora pedagogiky na universitě v Sheffieldu G. H. Turnbulla. Badatelům o Komenském byl znám svou studií o Samuelu Hartlibovi z r. 1920, neuvítanou tehdy Hendrichem nijak nadšeně, ale vytrvalé pátrání po dalších částech Hartlibovy pozůstalosti uvedlo jej i k mnoha památkám z pozůstalosti Komenského. Důsledkem je především velká, důležitá monografie Hartlib, Dury and Comenius a pak dvě práce vyšlé u nás: o Mochingerově úsudku o Velké Didaktice a vydání dvou spisů vševedných (viz č. 5, 78 a 79).

Publikoval-li nověji příspěvky R. Fitzgibbon Young, není známo.

Kniha Alexandra Meicklejohna v podstatě stavi do protikladu principy Komenského a Lockovy a vyslovuje politování, že anglosaská výchova nebyla více budována na uskutečňování ideji Komenského.

V Americe vyšlo kromě toho k jubileu 1942 několik menších komeniologických monografií speciálních. Některé jsou z per našich amerických krajanů. Známe je jen z referátů. O knize Odložilíkové psal E. Capek (Ped. revue, I, 1947 : 369 a II, 1948 : 125), o knize argentinské autorky V. T. Miškovská (Křesťanská revue, XIX, 1952 : 223—224).

V Itálii vyšla po starší monografii Orestanově snad jen kniha Galliho, jež má jméno Komenského v titulu.

Francouzsky psanou publikaci uveřejnil profesor ženevské university Pierre Bovet r. 1943. O holandské nové literatuře není mnoho známo. Nový komeniologický materiál přinese snad monografie Bartholda H. Boissevain o rodině de Geerů (ohlásila ji V. T. Miškovská v Křesťanské revui, XIX, 224).

Jen v denním tisku, ne odborném, bylo u nás upozorněno na předválečnou jugoslávskou monografii.

- Jan Amos Komenský. Jeho život a spisy. Napsal Dr Jan V. Novák. Chybějící konec dopsal Dr Josef Hendrich. Spisů »Dědictví Komenského« čis. 214. Stran 722. Praha, Dědictví Komenského, 1932. Sr. a a 4. 54
- Hendrich, Josef: J. A. Komenský. Tištěno jako rukopis, určený výhradně pro posluchače vysokých škol. Sbírka přednášek vysokých škol, svazek 1. Stran 12. Brno, Komenium, 1947. 55
- Hendrich, Josef: Comeniana. Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-filologická, 1950, č. VII. Stran 28. Praha, Královská česká společnost nauk, 1951. 56
- Heinrich, Josef: Komenský ve světle svých spisů. Str. 256. Praha, Družstevní práce 1941. 57
- Klíma, Jiří V.: Věčně živý Komenský. Budovatelé české školy národní, sv. 1. Stran 124 + III. Praha, Česká grafická unie, 1941. 58
- Capek, E.: Comenius als Erzieher. Internationale Bibliothek für Philosophie V, 6. Stran 25. Praha, Jakovenko, 1942 (1945). 59
- Capek, E.: Kdo je J. A. Komenský. Kdo je, sv. 57-58. Stran 64. — Praha, Orbis 1947. 60
- Capek, E.: Komenský vychovatel. Dvě studie. Stran 88. Praha, Dědictví Komenského 1948. 61
- Capek, E.: Jan Amos Komenský, velký bojovník za světový mír. (Cyklostilováno.) Stran 8. Praha, Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí, 1953. 62
- Capek, Emil: Jan Amos Komenský. Učební texty vysokých škol. (Vysoká škola pedagogická v Praze.) Stran 80. Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1953. 63
- Pasovský, Jaroslav: Bouře a duha. (Meč a pero.) Život J. A. Komenského. Edice Plameny světla, sv. 1. Str. 204. Hradec Králové, St. Kuchař, 1946. 64
- Stránský, Rudolf: Komenský ve své době a budoucnosti. — Stran 190 + II. Praha, Nakladatelské družstvo Máje, 1948. 65
- Tichý, František R.: Jan Komenský v obrazech. Stran 4 + 16 stran obrazových příloh. Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1952. 66
- Krofta, Kamil: Komenskij kak zaveršitel gusitskoj tradicii. Str. 27. Praha, Orbis, 1946. 67
- Smetánka Bohumil: Poutník. Život a dílo J. A. Komenského. II. vydání. Stran 78 + II. Brno, Synodní evangelizační odbor československé církve evangelické, 1948. 68
- Eliáš, Rudolf: Světlo v temnotách. Kniha o životě, práci a utrpení J. A. Komenského. Stran 557 + III. Místek, Lev Bílek, 1946. 69
- Künkel, Hans: Das Layrinth der Welt. Stran 420. Stuttgart Reclam Verlag, 1951. 70
- Lorthkhiphanidze, D.: Jan Amos Komenskis Didaktika. Str. 136 + IV. Tbilisi, Sakharthvelos SSR pedagogikur mecnierebatha instituti 1949. 71
- Lordkipanidze, D. O.: Didaktika Jana Amosa Komenského. Stran 126 + II. Moskva, Gosudarstvennoje učebno-pedagogičeskoje izdatel'stvo ministerstva prosvěščenija RSFSR, 1949. 72
- Medynskij, E. N.: Istorija pedagogiki. Stran 580. Moskva, Učpedgiz 1947 (Glava VI.: Pedagogičeskaja sistema Jana Amosa Komenskogo, 73—93; viz i 307—308). 72a
- Medynskij, J. N.: Dějiny pedagogiky. Stran 640. Praha, Dědictví Komenského 1950 (Kapitola VI.: Pedagogický systém Jana Amosa Komenského, 75—96; sr. i 316—317). 72b
- Medynskij, E. N.: Dejiny pedagogiky. Stran 616. Bratislava, Státné nakladatelstvo 1950 (VI.: Pedagogická sústava Jána Amosa Komenského, 79—99; sr. i 325). 72c

Medynskij, E. N.: Bratskie školy Ukrainy i Belorussi v XVI—XVII-vo i ich rol' v vossoedinenii Ukrainy s Rossiej. Stran 176. Moskva, Izdatelstvo Akademii pedagogičeskikh nauk 1954 (Glava IV.: Vlijanie bratskich škol Ukrainy i Belorussii na pedagogičeskiju sistemu J. Komenskogo, 76-86). 72d

Krasnovskij, Archip Alexejevič: Jan Amos Komenskij. (Ve sbirce:) Biblioteka učitelja. Stran 322 + II. Moskva, Gosudarstvennoje učebno-pedagogičeskoje izdatelstvo ministerstva prosveščenija RSFSR, 1953. 73

Bakos, József: A magyar Komenský-irodalom. Szocialista nevelés kiskönyvtára szám 35. Stran 115. + I. Budapest, Közkutatásügyi kiadévállalat, 1952. 74

Geréb György: A haladó polgárság nagy pedagógusa. Str. 132. Budapest, Akadémiai kiadó 1953. 74a

Geréb György: Az Orbis Pictus mint egyik első illusztrált gyermekkönyvünk. Szeged 1955. Zvl. otisk z Tiszatáje. Str. 16. 74b

Vaszkó, Mihály: Komenszky Ámos János világnézete és pedagogiája. Szocialista nevelés könyvtára szám 84. Str. 176. Budapest, Tankönyvkiadó vállalat 1954. 75

Süiebocki, Alexander: Die Entwicklung der Didaktik im 17. Jahrhundert mit spezieller Berücksichtigung des Wirkens von J. A. Comenius. Stran 90. Zürich, Universität, 1946. 76

Alt, Robert: Der fortschrittliche Charakter der Pädagogik Komenskýs. Herausgegeben vom Deutschen Pädagogischen Zentralinstitut. Stran 159. Berlin, Volk und Wissen 1953 (2. Auflage 1954). 77

Turnbull, G. H.: Hartlib, Dury and Comenius. Gleanings from Hartlib's Papers. Stran 477. University Press of Liverpool, London, Hodder & Stoughton, 1947. 78

Turnbull, G. H.: Johann Mochinger's Opinion of the Didactica Magna of Comenius. Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-filologická, ročník 1950, číslo II. Stran 15. Praha. Královská česká společnost nauk, 1951. (Anonymní vysvětlivku [s.15] připsal patrně Josef Hendrich.) 79

Meicklejohn, Alexander: Education Between Two Worlds. Str 505. New York and London, Harper & Brothers, 1942. 80

Odložilík, Otakar: Jan Amos Komenský (Comenius). In commemoration of the 320th anniversary of Comenius' birthday. 30 stran. Chicago, Czechoslovak national council. 81

Spinka, Matthew: John Amos Comenius, that incomparable Moravian. Chicago, The University of Chicago Press 1942. 82

Slabey, Andrey P.: Životopis Komenského a výbor z jeho spisov. A Biography of Comenius. With Selection from his Writings in Slovakian. K jeho 350. výročiu narodenia r. 1942 napísal Andrej P. Slabey, M. A. New York, Newyorský deník 1945. 83

Velasco y Arias, Maria: Comenio. Buenos Aires, 1942. 84

Galli, Gallo: Problemi educativi con una nota su Comenio. Questioni Vitali. Str. 180. Torino, Gheroni 1946. 85

Bovet, Pierre: Jean Amos Comenius. Un patriote cosmopolite. Stran 40. Genève, 1943. 86

Divljan, Branko P.: Jan Amos Komenský. (Sbírka) Samorazvi-
janjo i obrazovanje. Stran 92. Beograd, Udruženje nastavnika građanskih škola, 1938. 87